

Didó Sotiriu (1909-2004)

Terres de sang (passatges)

Traducció: Cèsar Montoliu

Pàgs. 24-27

De turcs, no n'hi havia, en el poble, encara que fos el turc la llengua que parlàvem. Tanmateix, l'amor per Grècia, la nostra pàtria, batejava en el fons del cor com una llàntia incandescent. Els turcs dels pobles dels voltants, Kireçli, Havuçlu, Balacık, ens respectaven i ens admiraven perquè deien que érem eixerits i treballadors. I nosaltres, la veritat, mai els vam donar cap motiu perquè canviessin de parer. Sempre hi havíem tingut bona relació, sigui amb bones paraules, sigui fent-los sucra algun calé. No faltava un dia que no baixessin camperols turcs al nostre mercat. Hi duïen llenya, carbó, aviram, nata, ous, formatge: totes les delícies d'Anatòlia. Ho venien tot al mercat, després venien a comprar a les nostres botigues allò que necessitessin i al vespre se'n tornaven cap als seus pobles. N'hi havia, però, que s'hi quedaven convidats a casa d'algun amic. Menjaven pa amb nosaltres i dormien en les nostres màrfegues. Nosaltres fèiem igual quan pujàvem als seus pobles a comprar bous o cavalls o a emparaular tota la llet de l'any. Quan ens trobàvem per la muntanya, ens fèiem reverències i ens desitjàvem bon dia i bon vespre. «*Sabahlarınız hayır olsun!*», «*Akşamlarınız hayır olsun!*»¹

Quan s'esqueia la fira de Sant Demetri, el poble s'omplia d'uns nòmades turcs que venien de molt lluny, de la banda de Konya. Es deien *kirlis*² i eren uns homes cepats, colrats pel sol i per les feines del camp. Els *kirlis* eren rabassaires, no posseïen ni un pam de terra i el terratinent turc per al qual treballaven els malmenava i els explotava. Tot l'any amb la panxa buida i amb una fam de llop, aquells cossos martiritzats no havien sentit mai el tacte de la roba nova. Feia generacions que en compraven de vell: saragüells i capots tronats i mil vegades aparracats.

Veient que la seva vida no valia per a res, van decidir emigrar per deslliurar-se del terratinent. Aleshores, van començar a recórrer els pobles dels voltants llogant la força dels seus braços. Treballaven tant de valent com un tractor d'avui dia. D'un parell de cops d'aixada i un cop de peu arrabassaven alzines, cedres i pins gegantins. Els donaves trenta, cinquanta vares de terra, tot bosc i pedregar, gairebé impossibles de desbrossar, i te'n feien uns trossos fèrtils i llestos per rebre-hi la llavor. Uns trossos que els grecs conreaven un parell d'anys i després enregistraven a l'administració turca i, d'aquesta manera, n'obtenien, sense gaires formalitats, el títol de propietat.

És així com mon pare va arribar a ser propietari i a plantar uns horts que eren l'enveja de tothom. Hi posava a treballar els *kirlis* i ell agafava l'escopeta, les dues dagues que tenia,

¹ «Bon dia tingueu!», «Bon vespre tingueu!», en turc en l'original. Totes les notes són del traductor.

² Nom pejoratiu, que en turc vol dir «llardós».

unes quantes galetes de civada i se n'anava a caçar vint o trenta dies. Caçava porcs senglars, els anava venent pels pobles, aplegava diners i se'n tornava a pagar la mesada als turcs.

Els *kirlís* celebraven les festes cristianes igual que nosaltres. Era l'única oportunitat que tenien de menjar tot el que eren capaços d'empassar-se. No hi havia cap casa grega que no els oferís la millor teca que tenien. Per Cap d'Any els *kirlís* acostumaven a plantificar-se a la vora de les fonts. Quan hi anaven les dones a cercar aigua, els portaven safates de dolços, baklavàs,³torrons i tortells de reis. Que era Dilluns Net⁴ i començava el dejuni i les dones del poble es posaven a fregar les olles perquè no hi quedés ni rastre de greix? Doncs aquell era per als *kirlís* el dia més bonic de la seva vida perquè de cada casa rebien safates de llauna curulles de tirópites, de tirópites d'ou, de macarrons i de tota mena de dolços. I els *kirlís*, riallers i feliços, feien compliments a mestresses i padrines:

—Çok sekelere, abla, ablacıym!⁵

Quan el mes d'abril arribava la diada de Sant Jordi, lligaven el farcell i se'n tornaven a la seva contrada. Llavors, passaven per totes i cadascuna de les cases a acomiadar-se emocionats dels grecs.

—Gràcies pel pa que he menjat amb vós, mestre— deien.

I els grecs responien:

—A Déu sien dades! Adéu-siau! *Oğur ola!*⁶

N'hi havia que, d'amagat, queien de genollons davant la icona de plata de Sant Jordi i li feien promeses perquè els guarís una malaltia greu i els preservés la salut durant el llarg viatge de tornada.

Pàgs. 42-46

Corria el mes de setembre de 1910 quan vaig baixar per primera vegada a Esmirna. Recordo la por que hi vaig passar quan em vaig trobar tot sol en una ciutat tan gran. Gent desconeguda, diferent, i desconeguts també els carrers. No coneixia a ningú i ningú em coneixia a mi per donar-me la benvinguda. Em sentia com un arbre arrencat de soca-rel.

Vaig deixar a una fonda el cistell amb les mudes i la teca que m'havia preparat ma mare i vaig sortir a trobar el comerciant de panses que m'havia de donar feina. Amb l'adreça a la mà, les primeres sabates que m'havia posat en ma vida estrenyent-me els peus i un

³ Pastís grec de pasta fullada, festucs i almívar.

⁴ Primer dia de la Quaresma ortodoxa, equivalent al Dimecres de Cendra catòlic.

⁵ «Moltíssimes gràcies, germana, germaneta meva», en turc en l'original. El terme *abla* s'acostuma a fer servir per adreçar-se amb respecte a dones grans.

⁶ «Bona sort!», en turc en l'original.

pantaló de dril a l'europea que m'encetava l'entrecuix, massa curt per als meus gambals, caminava sense rumb, aclaparat per la timidesa, però orgullós del meu nou aspecte, ajupint-me de tant en tant a netejar-me les sabates amb la mà i llucant esporuguit de cua d'ull per esbrinar on era i si em miraven els passavolants.

Quan vaig arribar al moll, m'hi vaig quedar tan embadalit que em va marxar de cop la timidesa. Tantes impressions em van calmar i assossegar i ja no sabia cap a on mirar ni amb què adelitar la vista. Amb el mar? Amb els transbordadors de la companyia *Hamidiye*, que solcaven sense afonar-se les aigües del golf d'Esmirna? Amb aquells casalots de marbre i els balcons amb enreixats de fusta, tancats i plens de misteri? Amb els carruatges i la seva rítmica repicadissa batent el paviment de granit? Amb els tramvies tirats per cavalls? O amb tota aquella gernació alegre i despreocupada que entrava i sortia sorollosa de clubs i cafès, que més aviat semblava que fos festa i no pas un dia feiner?

Em vaig aturar a la punta de l'espigó, em vaig ficar les mans a les butxaques i m'hi vaig quedar allà, meravellat. Les ones s'enfilaven i s'esllavissaven esbandint les roques calcàries i espargint una intensa olor a mar. Hi havia musclos, milions de musclos enganxats als puntals de ferro que sostenien els diferents molls, el Moll Anglès, el Moll Nou, el Moll Llarg, que semblaven els braços i les mans del port. Allà era on s'embarcaven les mercaderies. Per allà sortien a l'estranger els benaurats fruits d'Anatòlia i per allà hi entrava tot l'or. «Aviam, Emmanuïl, què en saps del velló d'or?». Aquell dia, mestre, no us vaig poder contestar com vós us esperàveu, però ara, aquí, entenc la vostra pregunta. Se'm representen davant dels ulls totes aquelles històries que m'explicàveu, nítides, diàfanes, com apreses de cor. Però també recordo perfectament les històries tan amenes sobre Esmirna que sentia cantar al Khristos, el músic, a les festes del poble, tocant el seu *saz*, aquell instrument de corda amb un mànec d'un metre de llarg que sonava com els àngels, i la jovenalla, que ens delíem per conèixer Esmirna: «Ai, quan la coneixerem, aquesta ciutat!»

De molt petit, quan anava a missa amb ma mare, em feia molta por l'ull enorme de Déu qui hi havia pintat a la volta de l'església. Doncs ara m'hauria agradat ser un ull com aquell per poder veure-ho tot en un sol dia. I també ser una orella ben grossa i posar-la al pit d'aquella ciutat i sentir com li batia el cor.

Em vaig entretenir fins a tard a les galeries comercials, amb aquelles feixugues portalades de fusta, guarnides amb claus i reixes al capdamunt, que tancaven al vespre per raons de seguretat. En una altra època allà s'hostatjaven francs,⁷ venecians, genovesos, cavallers de Malta i aventurers que, segons deia el Khristos, recalaven en el port d'Esmirna. Hi van construir aquelles galeries, conegudes com a *frank hane*,⁸ per desar-hi els seus tresors. Els *messiés* i les *madams*, tots guarnits de seda i joies, no posaven mai el peu a terra, deia.

⁷ Genèric bizantí i musulmà per referir-se als europeus occidentals.

⁸ «Estatges de comerciants europeus occidentals», en turc en l'original.

Sempre es feien portar per bastaixos amb palanquí, diguem-ne, una mena de butaques cobertes. I quan sortien de nit, es feien precedir d'un criat amb un fanalet...

Ara aquelles galeries, la d'Homer, la de Spondi, la de Tenekidis, la de Spartalis, la de l'Agà Anastàs, la del Cercle Hel·lè, la d'Alíoti, la de Iussuf, la d'Amalcia ja no pertanyien als francs. Com a tot Esmirna, allà també hi havien deixat la seva petja els grecs.

A Esmirna tothom parlava grec, fins i tot els turcs i els levantins⁹ i els jueus i els armenis. Ara bé, al barri europeu hi havia un munt de grans magatzems amb noms estrangers que jo no entenia: *Le Comptoir*, *Le Louvre*, *Au Bon Marché*, *Au Paradis des Dames*... Allà s'hi trobava de tot. Des de plomes d'ocells del paradís per als cabells de les dones fins a sabatetes de la Ventafoes. I joguines, meravelloses joguines de corda! Que feliços devien ser allà els nens i que aviciades devien estar les dones!

Vaig tirar tot dret fins a Santa Fotiní i vaig encendre-hi una espelma tal com m'havia demanat ma mare. I m'hi vaig quedar embadalit amb el campanar. Vint metres d'alçària, quatre pisos, tot de marbre. I un baix relleu de Jesucrist assegut en el pou xerrant amb la Samaritana. I al capdamunt unes campanes llampants i melodioses, regal dels arxiducs de Rússia, i dalt de tot del cimbori una creu daurada resplendent sota el sol, consol i empara dels súbdits cristians dels otomans, cofois que s'alcés més alta que la mitja lluna del minaret de la mesquita del Hisar.

Allà mateix, al costat del clos de Santa Fotiní, vaig ensopegar amb l'Escola Evangèlica d'Esmirna,¹⁰ on havia somiat d'entrar. Hi tenia tot el suport del meu mestre, en Pithagoras Làrios. Fins que mon pare li va parar els peus: «Senyor mestre, escolti'm, ja em disculpareu, però no vull que el meu fill sigui un inútil. Nosaltres som pagesos i el que necessitem són braços».

Quan vaig sentir que les campanes de Santa Fotiní tocaven les dotze, vaig fer un bot. Com se m'havia fet tan tard? M'havia d'afanyar i córrer a la feina! I de cop i volta em vaig adonar que no havia de donar explicacions a ningú, que era lliure per primera vegada en ma vida i una alegria immensa em va omplir el cor. Em vaig perdre entre la multitud del mercat i vaig beure gasosa, sorbets de color vermell i verd i aigua de farigola *buz gibi*¹¹ content de balafiar els pocs diners que ma mare m'havia ficat a la butxaca d'amagat de mon pare. Però llavors una cosa em va aturar. El pagès és conscient del valor dels diners guanyats amb el seu esforç i, per tant, vaig decidir d'anar de seguida a la botiga del senyor Mikhalakis Khatzistavrís a agafar la feina i ja continuaria passejant més tard.

Vaig trobar el senyor comerciant de panses ben enfeinat. Aquells dies baixaven els pagesos a ciutat a vendre-hi la collita i els comerciants no tancaven. Només entrar en aquella botiga, estreta i allargada i plena d'altells, em va impregnar el nas una olor

⁹ Europeus occidentals establerts a l'Àsia Menor i a l'Orient Mitjà, també conegut com a Llevant.

¹⁰ Prestigiosa institució docent grega d'Esmirna on s'impartia primària, secundària i estudis de comerç.

¹¹ «Freda com el gel», en turc en l'original.

coneguda, dolça i amargant, de panses i figues. En Khatzistavrís s'estava de peu dret allà al mig pesant panses amb cura a la balança. Per la porta del darrere, que donava a la quadra, entraven i sortien camàlics amb la càrrega a les espatlles. Allà darrere deixaven els camells, els carros, els ases i les carretes de bous. Dos camàlics descalços, amb el pit nu i pelut, sostenien amb l'espatlla el calastró del qual penjava la balança. En Khatzistavrís, panxarrut, la papada doble i vermellenca i les galtes grassonetes, anava cantant les arroves. Era un home molt viu. Els ulls li giravoltaven d'aquí cap allà sense descans. Tenia els braços i les cames tan prims en comparació amb la resta del cos que semblava una granota. Els moviments, l'agilitat i els gestos revelaven que havia treballat d'aprenent. I, efectivament, tal com vaig saber més tard, abans de ser l'amo havia estat aprenent, però havia sabut aprofitar l'oportunitat i s'havia associat amb el patró Selim i tots dos havien començat a escurar amb alegria cors i carteres alienes de tal manera que a partir d'aleshores els diners van començar a córrer.

Em vaig acostar al senyor Mikhalakis, li vaig parlar de dret i li vaig donar la carta de recomanació que portava del consell d'ancians del poble, que el va afalagar qui-sap-lo perquè li agradava que els poderosos el tinguessin en compte. Em va escutar amb la mirada fins a travessar-me l'ànima.

—Sí, ja estic al cas —va dir—. Ja m'han parlat de tu. Et quedaràs a treballar amb mi. Em va bé que sàpigues turc. Començaràs a treballar de prova demà al matí i, del jornal, ja en parlarem.

Vaig sortir d'allà fent bots d'alegria. Si hagués tingut bigoti, me l'hauria recargolat de tan home que em sentia. Ara podia gaudir del dia, del meu primer i únic dia lliure de ma vida que no oblidaré mai.

Em vaig passar hores i hores voltant pels basarsi pels carrers de la ciutat fins que se'm va fer de nit. Els fanalers sortien amb les seves perxes a encendre els fanals de gas. Les senyorasses, totes guarnides, anaven amb calessa als clubs, als còctels i als *soupers*¹² estrangers. Les noies, escotades, morenes i plenes de vitalitat, passejaven i flirtejaven rialleres. Les parelles, alegres, es compraven flors. En els cafès hi tocaven música, hi cantaven serenates i els cambrers anaven i venien amb safates curulles de tapetes i gerres de vi. El Moll feia olor d'*uzo*,¹³ de cogombrets envinagrats, de carn fregida i de marisc. La gent seia o voltava menjant llavors, cigrons torrats, ametlles gelades, tramussos, gelats, caramels i piruletes.

Les cases, acollidores i sempre amb la porta oberta de bat a bat, fins i tot als barris més allunyats. I tota la família asseguda al portal xerrant amb alegria. No em venia de gust anar-me'n al llit. Tot just havia conegut Esmirna i em feia l'efecte que hi havia nascut i hi havia passat tota una vida de setze anys. Quan finalment em vaig ficar al llit, no parava de

¹² «Sopar», en francès en l'original.

¹³ Aiguardent grec d'anís.

donar voltes i més voltes parlant a la ciutat com si n'estigués enamorat: «Que bonica que ets! Que bonica!».

Aquí, a Esmirna, podia somiar, somiar tant com volgués sense que m'estovessin.

Pàgs. 86-88

Tots tenien la seva part de raó en aquella discussió, però el que més l'havia encertada era Iàkovos, el nostre padrí. Ara els amos de l'Àsia Menor no eren només els turcs, sinó els alemanys. Els alemanys n'eren el cap i els turcs els braços. Uns feien els plans i els altres els executaven. A Esmirna havia arribat un paixà alemany, sec i despietat, amb uniforme prussià i aspecte de conqueridor. Liman von Sanders¹⁴ es deia. Crisòstom, el bisbe d'Esmirna, aconsellava que ens desinfectéssim la boca quan l'esmentéssim. Aquell maleït dimoni de l'Àsia Menor no tenia pietat ni compassió. Amb ell, igual que amb els turcs, no hi valien discussions ni raons ni untets. L'havien enviat a Turquia amb la intenció despietada d'anorrear-nos i arrabassar-nos el velló d'or. En el fons, Turquia era ara una colònia alemanya.

Molt abans que es declarés la guerra, s'havien escampat per tot el país especialistes alemanys per estudiar la situació: empresaris, militars, policies, arqueòlegs, sociòlegs, psicòlegs, economistes, metges, predicadors, docents! Furgaven els racons més recòndits de l'ànima grega: el nostre passat i el nostre present, les nostres relacions amb els turcs, les nostres capacitats, les nostres fortunes i la nostra feina. I no els va agradar la conclusió a què van arribar amb les seves recerques i les seves estadístiques. És a dir, que els grecs i els armenis els fèiem nosa. Sembla ser que ocupàvem massa càrrecs i érem gat vell. I que Turquia encara vivia als llimbs! Els amos turcs eren uns dropos i deixaven que els súbdits cristians manéssim i fóssim el cap pensant de l'Àsia Menor. En una paraula, els grecs i els armenis eren un autèntic obstacle per als interessos alemanys i calia bandejar-los fos com fos.

Nosaltres érem un poble alegre i emprenedor i de cop i volta vam esdevenir en els llibres de comptes dels estrangers el passiu que calia esborrar d'un cop de ploma. I no ens van esborrar amb llapis i gomes innocents. Ho van fer amb un nombre de crims incalculable. S'hi van posar primer els Liman von Sanders i ho van enllestir els nostres amics i protectors de l'Entente!

Abans no esclatés la Guerra del 14 ja se n'havien comès, d'atrocitats, a Focea, a Ayvalık i a d'altres indrets. Però només quan Turquia va entrar en guerra fent costat a Alemanya, va començar l'extermini sistemàtic de la població grega de la costa i es va donar l'ordre que

¹⁴ Otto Liman von Sanders, general de l'exèrcit alemany, que el 1913, en el marc de les relacions militars i diplomàtiques entre Alemanya i l'Imperi Otomà, va reorganitzar i modernitzar l'exèrcit otomà i va ser-ne assessor militar durant la Primera Guerra Mundial.

en unes poques hores els grecs apleguessin les seves famílies i fessin via cap a l'interior de Turquia. No en podia quedar ni una ànima en tota la costa!

—Per què? Però per què? —demanava la gent—. Quina culpa en tenim, nosaltres?

—Total! Perquè se us alegra la cara quan guanya *l'Entente*.

Les mares agafaven els nadons dels bressols i feien aixecar vells i malalts, els homes carregaven embalums, deixaven estar feines, béns i cases sense pany ni clau i es posaven a caminar en grups pels camins d'Anatòlia escombrats pel vent. Esclafats per la calor del desert i garratibats pel fred de la neu a congosts i muntanyes infranquejables, centenars de milers de grecs i d'armenis van deixar els ossos en el camí...

Pàgs. 91-94

Els qui tornaven dels *Amelé Taburú*,¹⁵ amb permís o sense, explicaven històries difícils de creure. Els pobles i les ciutats s'havien omplert de pròfugs i desertors. La deserció era una solució a la desesperada. Ningú podrà descriure mai com n'era, de dura, la vida d'aquells joves. Feien amagatalls sota terra, dins de pous o clavegueres o sota la teulada de les cases. *Batallons amagatons*, en deien. En algun d'aquells amagatalls, fet entre dues parets, n'hi ha que s'hi van passar anys.

De seguida que es feia de nit, un exèrcit de dones feien la guerra pel seu compte en el poble: eren les mares que tenien fills i marits amagats. Aquelles dones es van passar quatre anys sense poder aclucar els ulls ni menjar un rosegó de pa tranquil·les. N'hi havia un munt que es passaven la nit assegudes en una cadira agasant l'oïda amb l'ai al cor. Paraven l'orella cada minut del dia: «Que vénen! Que vénen!»

La dona del pregoner Kosmàs Saràpoglu va parar boja. Tenia amagats tres mossos alts fins dalt el sostre. On volies ficar aquells homes cepats en aquell niu de casa? Però ho havia de fer perquè ja tenia un parell de fills en els *Amelé Taburú* i no tenia notícia si eren vius o morts. De nit, quan hi havia batuda, els tres fills del Kosmàs es ficaven dins de rases i clavegueres perquè no els enxampessin i llavors la mare sortia a la porta de casa, plegava els braços perquè no li tremolessin de por i es posava a esperar la policia.

—Busqueu vulgueu—els deia amb fredor i indiferència.

—On s'amaguen els teus fills?

—Com vols que ho sàpiga? A mi m'han de donar explicacions?

—Ja els enxamparem! No se'ns escaparan! I els degollarem davant dels teus ulls! Que ho sàpigues! —li deien els policies.

¹⁵ «Batalló de treball», en turc en l'original.

I se n'anaven proferint insults i la dona del Kosmàs es quedava allà palplantada amb el cor encongit, suant, glaçada. Quan veia tornar a casa els seus fills, sentia un gran defalliment, somicava en silenci, queia de genolls a terra i es posava a resar. Fins que una nit, en comptes que li vinguessin ganes de plorar, li van venir ganes de riure. Un riure esbojarrat i incontenible. Al principi, els nois es van desconcertar. Es van mirar en el mirall i van veure el fang i les esgarrapades inflamades que tenien a la cara, van somriure, es van rentar i es van asseure a taula a sopar. Però la mare no parava de riure. Cada vegada eren més fortes les rialles, tan fortes que estrema sentir-la i el seu home va perdre la paciència:

—Maleït siga! Vols fer el favor de callar! —va cridar clavant un cop de puny damunt la taula—. Què t'ha agafat ara tant xisclar d'aquesta manera? No veus que et sentiran els policies i tornaran?

Però ella com qui sent ploure. Ni sentia ni entenia el que li deien. Va perdre la raó i la van haver de lligar perquè no anés a la comissaria a delatar els seus propis fills!

Les nits de batuda s'estenia el pànic. Quan la policia o la guàrdia a cavall agafaven un desertor, l'apallissaven, el torturaven i, fins i tot, de vegades el deixaven mort. I enmig de la nit se sentia gemegar i udolar els gossos. Tothom passava la nit en blanc, esperant...

Els més espavilats es van aprofitar d'aquesta por i van crear una maquinària per xuclar-nos la sang. Van començar amb allò de «si te'n vols deslliurar, do'm tants diners» i, si et deixaves enredar i els donaves els estalvis, encara era pitjor perquè no hi havia manera d'aturar aquell xantatge. I com que la gent no es podia permetre de passar-se la vida untant mans, de seguida s'atreia l'enemistat del turc de torn. Ajudes reals i fictícies tenien un preu i tot eren coaccions: «Sabem on s'amaguen els teus fills...». I què havia de fer la gent? Treia la bossa i demanava: «Quant vols?». Així no sols es van enriquir paixàs, governadors civils, caps de districte i comissaris de policia, sinó també simples carrabiners i espies de quatre rals.

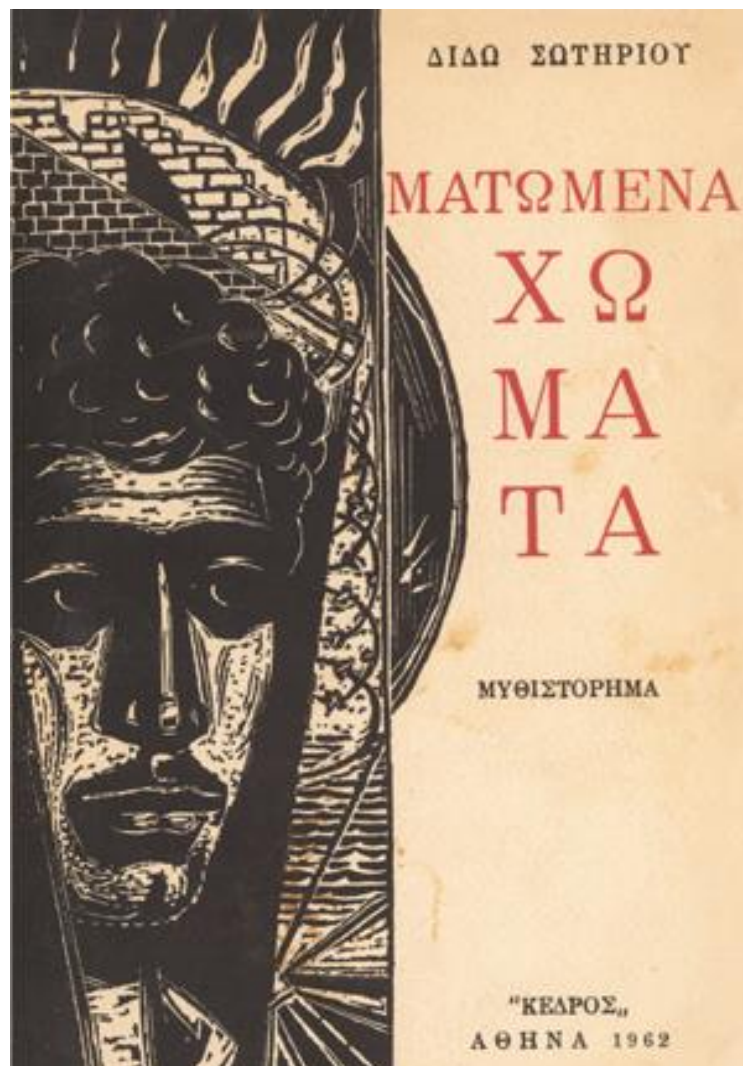
Cada dia hi havia robatoris i assassinats i tothom sabia que eren obra de la policia, però havies de tenir set vides si volies comparèixer davant d'un tribunal a identificar els xantatgistes, els lladres i els assassins. Ho vam perdre tot en un tancar i obrir d'ulls. Fins i tot el control de les nostres vides. Érem a la mercè del primer turc malparit que passés per allà. De tant en tant l'administració de l'estat s'inventava un nou impost per fer front a les despeses militars. El *bedel*, és a dir, el suborn per deslliurar-se del servei militar, es va enfilar fins a quaranta lliures d'or per als més grans de vint anys i fins a seixanta per als menors de vint! Quin pobre que tingués sis i fins a vuit fills mascles s'ho podia permetre? I després ja no en van tenir prou amb les quaranta i les seixanta lliures i es van empescar encara més exigències i més i més...

A la comissaria del poble, on abans de la guerra hi havia vuit policies, ara n'hi havia una quarantena, apart de la guàrdia a cavall i dels qui anomenaven *canons* de la policia militar, que sortien un parell de cops l'hora a fer ràtzies i arrasar els pobles dels voltants. La gent,

desesperada, fugia a la muntanya. I la muntanya hauria pogut ser la nostra salvació, però ens hauria calgut l'ajuda dels camperols turcs i ara ja no hi podíem comptar. La brama va córrer per tots els pobles turcs fins que van aprendre a odiar-nos. Soldats, mestres musulmans i refugiats turcs expulsats de Grècia, van ser mobilitzats per fer córrer la veu que els infidels érem uns escurçons verinosos i pobre d'aquell que ens protegís... Era voluntat d'Al·là netejar el país d'infidels!

Tanmateix, va resultar que els enemics més acarnissats van ser els desertors turcs. Ens hauria pogut unir el nostre destí comú, però l'estat turc ho tenia tot previst i s'hi mostrava condescendent si mataven tants cristians com poguessin. De manera que per un cigarret, per una miserable piastra o per un rosegó de pa els desertors turcs ens feien la pell en un no res, t'ensopeguessin allà on t'ensopeguessin, fossis qui fossis.

Didó Sotiriu. 1962. *Ματωμένα χώματα* [*Terres de sang*]. Atenes : Κέδρος.

Terres de sang. Portada de la primera edició original.